

Vampirs al *Viaggio in Dalmazia* d'Alberto Fortis

Durant l'any 1774 el filòsof i historiador natural de Pàdua, Giovanni Battista Fortis (1741-1803)¹, més conegut com Abbe Alberto Fortis, realitzà un viatge per terres de Dalmàcia. Les seves impressions les va traslladar al paper en la seva obra *Viaggio in Dalmazia*².

L'escrit resultarà d'interès, especialment pel que fa referència als costums dels morlacs, prou famosos a Venècia i tinguts com una raça ferotge, poc donats a raons, inhumans i dels quals es podia esperar qualsevol tipus de malifeta.

Morlàquia ocupava les muntanyes de l'interior de Dalmàcia, en un territori avui en dia situat essencialment a Croàcia, però que també ocupava una part d'Herzegovina i Montenegro³. Morlacs⁴, maurovalacs i valacs negres són els noms que rebien els aromanesos d'aquesta regió. Eren els descendents de colons llatins de la ruta a Bizanci que no s'havien eslavitzat i que es van anar barrejant amb emigrants llatinitzats. Es podria considerar com la seva capital la petita població de Karlobag (Carlopagum). Avui en dia la identitat politicocultural morlaca és amb prou feines testimonial.

La fama dels morlacs els feia responsables de les dificultats més grans de l'administració imperial veneciana de l'altra banda de l'Adriàtic. En diverses ocasions les relacions oficials de fets havien deixat constància del que els semblava «bàrbara ferocitat» (Wolff 1998).

Tanmateix, Fortis explica que és suficient tractar-los amb amabilitat perquè es mostrin gentils i cordials. Ara bé, els morlacs, com a poble de les muntanyes, vivia allunyat de la cultura del món burgès il·lustrat, de moda llavors a les ciutats. Com a resultat, els costums i tradicions d'un poble tan proper i tingut per salvatge, resultaren d'allò més engrescadores per a aquells que es consideraven urbans i moderns. Així no pot estranyar l'èxit de l'obra del nostre Abbe. Fou traduïda a l'alemany el 1776⁵ a l'anglès el 1778⁶ i al francès al mateix any⁷. A més d'altres adaptacions que es centraren en els seus costums⁸

Retrat d'Alberto Fortis de *Galleria dei letterati ed artisti più illustri delle provincie Austro - Venete che fiorirono nel secolo XVIII*, Venècia 1822, obra de Bartolomeo Gamba (1776 - 1841).

Portada del volum primer de *Viaggio in Dalmazia* de 1774.

L'ús del terme morlac es va anar extingint durant els segles XIX i XX, fruit de noves i més persuasives organitzacions i reivindicacions nacionals⁹. Com a curiositat denotar que H. G. Wells en la seva obra *La màquina del temps* (1895) anomena «morlacs» als antropòfags humans primitius que habiten en subterranis en la Terra del futur.

La referència als vampirs

L'aparició dels vampirs en el text de Fortis és molt breu i forma part d'alguns comentaris sobre les creences en bruixeria. El terme utilitzat per referir-se al vampir és «vukodlak», un manlleu de les llengües eslaves, de manera similar al «vârcoloc» romanès (Albouy 2009).

«Pertanyen al culte romà o al grec; aquells pobles tenen estranyíssimes idees pel que fa la religió. I la ignorància dels qui haurien d'il·lustrar-los fa que cada dia siguin més

monstruosament complicades. Els morlacs creuen en les bruixes, en els follets, en els encantaments, en les aparicions nocturnes i en els sortilegis tan obstinadament com si els haguessin vist mil vegades.

També creuen més que certa l'existència de vampirs; i els atribueixen, com a Transsilvània, el que xuclin la sang als infants. Quan mor un home sospitós de convertir-se en vampir o *vukodlak*, com els anomenen ells, acostumen a tallar-li la garreta i punxar-lo amb agulles de cap, i pretenen que després d'aquestes dues operacions aquell ja no pot vagar per aquí. De vegades ocorre que un morlac, abans de morir, demana, i fins i tot imposa, als seus hereus que el tractin com si fóra un vampir abans que el seu cadàver sigui enterrat, preveient que sentirà una gran set de sang jove. El més audaç *haiduk*¹⁰ fugiria a tota velocitat davant de l'aparició d'algun espectre, ànima, fantasma o una altra classe de diable¹¹, a qui no deixen mai de veure les buïlents fantasies dels homes crèduls i temorosos. Aquests no s'avergonyeixen del seu terror; i responen amb frases semblants a la dita de Píndar: «La por, que procedeix dels esperits, fa fugir fins i tot als fills dels déus». Les dones morlaques, com és ben natural, són cent vegades més temoroses i visionàries que els barons, i algunes d'elles, a força de sentir-s'ho anomenar, es creuen vertaderes bruixes.

Les velles bruixes de Morlàquia porten a terme molts encantaments. Un dels més comuns és el de munyir llet de les vaques dels altres per fer que les seves els donin major quantitat. Però fan d'altres coses pitjors. Jo sé d'un jove a qui dues bruixes li tragueren el cor mentre dormia, ja que se'l volien menjar torrat; el pobre home no s'adonà de la seva pèrdua, com és molt natural, perquè estava sumit en el son, però al despertar començà a doldre's i sentí buit el lloc corresponent al cor.

Un frare que jeia en el mateix lloc, però no dormia, havia vist clarament l'operació anatòmica de les dues bruixes, però no havia pogut impedir-la, perquè l'havien encisat.

L'embuixament perdé la seva força al despertar el jove sense cor, i entre els dos volgueren castigar les dues malvades dones: però elles s'untaren ràpidament amb un unguent que tenien en una fiola i s'esfumaren. El frare sortí al camí, tragué de les brases el cor ja torrat i el donà a menjar al jove, qui, com és comprensible, curà en quant l'hagué engolít. El reverend explicava, i potser ho fa encara, aquesta història, jurant la seva veracitat sincerament; la bona gent no s'ho creia, o es creu amb dret de sospitar que fóra el vi el que li hagués fet veure tot això, o que les dues dones, una de les quals no era vella, s'haguessin volatilitzat per raons ben diferents a les de ser bruixes. Així com hi ha les bruixes, anomenades *vjestize*, també es troba al costat del mal el remei, ja que existeixen sovint les *bahornize*, expertíssimes a desfer encisos. I pobre de l'incrèdul que dubta de l'existència d'aquestes dues potestats oposades!». (Fortis 1774, vol 1, p. 63)

Jordi Ardanuy

Notes

¹ Per a detalls sobre vida i obra d'Alberto Fortis veure Luca Ciancio (1995).

² Alberto Fortis. *Viaggio in Dalmazia*. Venezia: Alvisee Milocco, 1774. 2 vol. Reedicions contemporànies:

Viaggio in Dalmazia : 1.-2., (1774). Introducció i bibliografia a càrrec de Jovan Vukovic i Peter Rehder. Munchen: Sagner, 1974.

Viaggio in Dalmazia a cura de Eva Viani amb introducció de Gilberto Pizzamiglio. [Venezia]: Adriatica di Navigazione, 1986. Edició alternativa: Venezia: Marsilio, 1987.

³ De fet els morlacs de vegades, rebien els nom poc escaient de montenegrins. Les primeres mencions conegudes dels morlacs són del segle XIV (Novak 1971; Gulin 1997; Klaić 2010: 10-11).

⁴ Morlac deriva del terme llatí Morlacchi. L'origen etimològic sembla ser Valacs negres, de mauro, negre en grec. Alberto Fortis va proposar una altra etimologia desestimada avui en dia, proposant que derivi del terme eslau more (mar) i laci (fort): «homes forts de la mar». El terme històric valac s'utilitzava per identificar qualsevol que abraçés la fe ortodoxa, per contrast amb la catòlica. L'aplicació del terme «valac» als pastors va ser habitual per referir-se als serbis a l'Imperi Otomà, la República de Venècia, i a l'Imperi Austrohongarès.

⁵ Alberto Fortis. *Abbate Alberto Fortis Reise in Dalmatien*. Bern: Typographisch Gesellschaft, 1776.

⁶ Alberto Fortis. *Travels into Dalmatia; containing general observations on the natural history of that country and the neighboring islands; the natural productions, arts, manners and customs of the inhabitants: in a series of letters from Abbe Alberto Fortis*. London, Printed for J. Robson, 1778.

⁷ Alberto Fortis. *Voyage en Dalmatie*. Berne: Société Typographique, 1778.

⁸ Citem:

Alberto Fortis. *Die Sitten der Morlacken* aus dem Italiänischen übersetzt. Bern: Typographische Gesell, 1775.

Alberto Fortis. *Les moeurs et usages des Morlaques*. Berne: Société typographique, 1778.

Alberto Fortis; Friedrich August Clemens Werthes. *Reise zu den Morlacken*. Lausanne: Type graphischen Gesellschaft, 1792.

⁹ Sobre Morlàquia com a nació i la construcció d'una antropologia europea veure: Larry Wolff (2005).

¹⁰ Tot i que originalment es tractava d'un gentilici d'Hadjúk, un territori entre els riu Tisza i la Transsilvània amb capital a Debrecen, a qui fa referència a milicians reclutats per fer front als otomans. També s'er front als otomans. També sels bandolers protagonistes de diverses històries romàntiques.

¹¹ A l'original hi figura «versiera», un terme italià que bé d' «aversaria». L'Adversari és l'enemic de l'home, el Diable. L'Adversària es la seva muller en la fantasia popular italiana.

Referències

- Jérôme Albouy (2009). «Els noms del vampir en romanès». *L'Upir*, núm 20, p. 21-25.
- Luca Ciancio (1995). *Autopsie della terra. Illuminismo e geologia in Alberto Fortis (1741-1803)*. Firenze: Olschki (Biblioteca di Nuncius).
- Alberto Fortis (1774). *Viaggio in Dalmazia*. Venezia: Alvisee Milocco. 2 vol.
- Valentina Gulin (1997) «Morlacchism Between Enlightenment and Romanticism». *Narodna umjetnost*. Vol 34, núm 1, p. 77-100.
- Vjekoslav Klaić (2010). «Vlasi u Hrvatskoj tečajem 14. i 15. stoljeća (1880)». A: Ivan Mužić (ed). *Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji*. Split: Muzej hrvatski arheoloških spomenika, p. 9-18.
- Grga Novak, «Morlaci (Vlasi) gledani s mletacke strane». *Zbornik za narodni život i običaje*, vol 45, p. 579-603.
- Larry Wolff (1998). «The Enlightened Anthropology of Friendship in Venetian Dalmatia: Primitive Ferocity and Ritual Fraternity Among the Morlacchi». *Eighteenth-Century Studies*, vol. 32, núm 2, p. 157-178.
- Larry Wolff (2005): «The Adriatic Origins of European Anthropology», *Cromohs*, 10 (2005): 1-5. Disponible a < URL: http://www.cromohs.unifi.it/10_2005/wolff_adriatic.html>. [Consulta 10 de gener de 1014].